

O TRATAMENTO DO LIXO EN GALIZA: O CASO PARADIGMÁTICO DE GRIXOA-MIRAMONTES

Xosé A. Grela*

«Hoc eciam valet ad...»

Non será preciso acudir a Aristóteles nin a Francis Bacon para concluír que o estudo dun caso particular nos aproxima a unha visión xeral, cobrando máis importancia se cabe, na medida en que non se trate dun caso illado. O caso do vertedoiro Grixoa-Miramontes revela o serio problema no noso país para procesar adecuadamente todos os seus residuos. A plataforma de afectados polo vertedoiro de Miramontes traslada a súa propia proposta para afrontar este reto.

Reconstrución da montaña con residuos en Miramontes.

En Galiza hai tres sistemas de xestión para o tratamento de residuos sólidos urbanos: a macroincineración (máis do 61% dos residuos queimados, fronte a unha reciclaxe do 11% en 2017, segundo datos da Sociedade Galega de Medio Ambiente, SOGAMA), na que figuran adscritos 295 concellos de 313 que hai en toda Galiza (un 94% dos mesmos) e arredor de 2.242.139 habitantes (un 83% da poboación total da comunidade); a do modelo Nostián, implantado polo concello da Coruña e o Consorcio das Mariñas (conformado por oito concellos: Abegondo, Arteixo, Betanzos, Cambre, Carral, Culleredo, Bergondo e Oleiros); e a Planta de Reciclado de Lousame (compostaxe), na que figuran adscritos 9 concellos da Mancomunidade de concellos da Serra do Barbanza. Pero, que ocorre cos residuos que non acepta a planta de SOGAMA e non se poden queimar, ou que non poden tratar os outros dous sistemas, tales como lodos das depuradoras, residuos industriais, residuos tecnolóxicos, residuos sanitarios...? Vexamos algúns casos.

OS TECNOSOLOS

Os lodos das depuradoras trátanse baixo un proxecto desenvolvido por docentes da USC, chamado "tecnosolos". Consiste en mesturar eses lodos e outros residuos (restos animais e da industria alimentaria, escuras de incineración,...) xunto con terra natural e restos vexetais para rebaixar o índice de metais pesados, hidrocarburos, etc., que puidesen conter. Estamos a falar dun solo artificial, non apto como fertilizante agrícola (pois eses metais pesados, a través da súa absorción polas

plantas, acabarían entrando na cadea trófica e provocando un risco real para a saúde humana), senón para a restauración de zonas degradadas: incendios, capa superior do recheo de ocas mineiros, etc. Sobre o papel e na teoría, a idea podería resultar válida. Iso sen entrar no risco de constituír unha clara vía para a dilución de residuos moi contaminados noutros menos contaminados.

Pero son evidentes os casos de mala praxe, por amorealos en sobre-medida ou sen control de lixiviados. Proba diso foron as sancións que a Consellería de Medio Ambiente aplicou á empresa de tecnosolos que opera en Grixoa-Miramontes. Os incumprimentos abarcaban todas as fases do proceso produtivo: non se facían os controis pertinentes aos residuos de entrada, non recibían un tratamento adecuado, o produto final non cumpría os requirimentos para ser considerado tecnosolo e este non se aplicaba segundo o autorizado. Excedeuse a capacidade máxima de xestión da planta, acumulándose tecnosolos en maduración e residuos, como os lodos de drenaxe da ría de Noia, directamente sobre o chan, orixinando unha fuga descontrolada de lixiviados.

Outro caso ou exemplo de mala praxe foi o chamado Proxecto SIGRE (Sistema Integrado de Xestión e Recollida de Envases) de medicamentos de toda España, un proxecto entre Danigal e SOGAMA que desde 2002 ata 2009 procesou todos os restos de medicamentos (máis de 12 mil toneladas) recollidos nas farmacias. SOGAMA nunca queimou eses fármacos, senón que os amoreou sen control no vertedoiro de Areosa.

DEPÓSITOS EN OCOS DE VELLAS CANTEIRAS

Outros residuos industriais, xunto cos "rexeites" das plantas de tratamento de residuos sólidos urbanos, estanse a soterrar nos antigos e abandonados ocos mineiros coa desculpa de recuperar as cotas de nivel e restaurar vellos espazos abandonados. Empresas sen ningún interese mineiro están a mercar as minas de extracción de áridos ou cuarzo do século pasado para empregar os metros cúbicos útiles, soterrando o lixo que as plantas de tratamento de residuos non poden procesar coa convivencia dos organismos superviventes. Estamos ante o lucro do lixo. Miramontes ou o proxecto de Casalga en Teo son exemplos desta realidade.

Unha morea de canteiras abandonadas, diseminadas por toda a xeografía, están sendo empregadas como vertedoiros encubertos porque Galiza ten un serio problema de ineficiencia e fracaso na xestión dos residuos. Soterralos non revela senón a incompetencia de xestión, asemade duns problemas secundarios graves: posible contaminación dos acuíferos, fontes e augas subterráneas (as fontes deixarán de ser potables no rural), cheiros fedentos, contaminación do aire pola emanación de gases tóxicos procedentes da descomposición dos residuos, etc.

UN DE TANTOS: O VERTEDOIRO DE MIRAMONTES

No caso do vertedoiro de Miramontes, entre outras irregularidades, estívese a depositar moita máis materia orgánica que a establecida no proxecto autorizado. Dado que a materia orgánica, sen unha adecuada xestión, pode ser a principal responsable da xeración de gases de efecto invernadoiro e que, neste caso, o complexo de Miramontes está situado a menos de 400 metros das casas, a veciñanza está sufrindo efectos (frecuentes episodios de malos cheiros e unha maior exposición a gases tóxicos) que non estaban contemplados na avaliación ambiental do proxecto.

O exemplo de Miramontes debe verse, non como un caso illado, senón como unha tendencia oculta que un grupo de veciños, oriúndos dunha parroquia do rural de Santiago, de menos de 400 habitantes, logrou desenmascarar fronte á permisividade das institucións e administración. Unha loita de David contra Goliat. De feito, a Fiscalía de Medio Ambiente vén de abrir querela penal contra as empresas (Tecnosolos Galaicos e Sertego Servizos Ambientais) que operan no Complexo Ambiental Miramontes, onde se persoará a veciñanza, entre outras institucións e asociacións.

A Plataforma de Afectados polo Vertedoiro de Grixoa-Miramontes esixe o peche definitivo das instalacións, porque as canteiras non son vertedoiros. A comunidade rural está preocupada pola auga que bebe, polo aire que respira e porque non se pode fiar da xestión dos residuos que realizan estas empresas. Esta Plataforma está unida a unha Rede de Plataformas con problemas similares que non só afectan á bacía do Ulla e do Tambre, senón a toda Galiza. Algo está comezando a cambiar,

quen non o queira ver está cego. O caso de Miramontes está xudicializado. Oxalá se levante a alfombra e a xente tome conciencia do que estamos a provocar!

COMO AFRONTAR O RETO DO LIXO

Procesar o lixo é custoso. Moi custoso. A cidadanía ten que ser consciente dese custe, chegando a asumir un aumento da cota de procesamento. Mais, agora, o que se está a facer é danar o medio ambiente e cobrar por soterrar o lixo.

Pero, como afrontar este reto?:

- 1) Concienciación da cantidade de lixo que se xera. Segundo os datos oficiais de recollida e tratamento de residuos do Instituto Nacional de Estadística (INE), publicados en 2018 e correspondentes ao exercicio 2016, Galiza ocupa o sexto lugar en recollida de residuos urbanos, con 1,1 millóns de toneladas. Illes Balears foi a comunidade que recolleu máis residuos per cápita, con 740,2 kg por habitante ao ano; e Madrid, a que menos, con 383,5 kg/hab/ano, estando a media nacional nuns 471 kg/hab/ano. En 2016, a media galega estaba nuns 409,3 kg/hab/ano. Na comparativa con outras comunidades somos a sétima na recollida separada de vidro, a undécima en papel e cartón, e a sexta na separación de envases mixtos e residuos mesturados.
- 2) Recuperar os envases de vidro reutilizables tanto na hostalería como nos fogares. O leite, a auga... poden volver a distribuírse en vidro nunha cadea constante de autolimpieza e recollida de envases e non queimalos, reducindo de paso, derivados dos polímeros do petróleo.
- 3) Compaxinar ambos modelos ou sistemas de tratamento de residuos: a incineración e a compostaxe.
- 4) Creación de plantas para residuos moi específicos: baterías, pilas, sanitarios, industriais, produtos de electrónica...
- 5) Aumentar o número de plantas de compostaxe nos concellos ou mancomunidades para enviar menos cantidade de lixo a SOGAMA.
- 6) Non se debe coaccionar aos concellos a unha única opción. A cidadanía ten que colaborar e sentir máis próximo o tratamento do lixo que produce (fertilizante-compost), a sabendas que reciclar e tratalo de maneira correcta é moi custoso.
- 7) A cidadanía ten que ser consciente do mundo que quere deixar ás seguintes xeracións. A auga potable será un ben moi cotizado no planeta, porque estamos a contaminar as reservas hídricas.

Amoreamento de tecnosolo en Miramontes.

Vertido procedente da planta de elaboración de tecnosolo de Miramontes.

PAVSCM

Restos do arrastre de tecnosolo nas fincas próximas.

Non se trata de botar o lixo no contedor e que este se pasee por toda Galiza en trens e camións pola autoestrada do Atlántico.

8) O Ecoloxismo é un tema transversal neste século XXI. En Alemaña, o Partido Verde xa é a segunda forza política. Na medida en que aumente a súa presenza no Parlamento Europeo, a preocupación medioambiental entrará na axenda política. A política tamén a marcan os cidadáns de a pé e non só os políticos. Confíemnos que os galegos e galegas saibamos estar á altura. Nas nosas mans está a solución.

A VALORIZACIÓN DE RESIDUOS

Finalmente, hai un termo de moda: “valorización de residuos”. Enténdese por isto que o residuo sirva para unha finalidade útil, ben unha valorización material (reciclar ou obter novos materiais), ou ben unha valorización enerxética (electricidade, bio-combustibles...). Porén, o marco legal europeo fixado na Directiva 2018/852 e do Consello de 30 de maio de 2018 acorda reciclar o 65% dos residuos de envases en 2025, e

o 70%, para 2030. Dado que a aposta actual no noso país non é a reciclaxe, senón a súa “valorización”, queimándoos en plantas incineradoras para obter enerxía, cómpre pensar que a UE deixará de financiar e subvencionar a construción de máis incineradoras para que se tomen de verdade medidas de reciclaxe e a cidadanía se conciencie, separe e reduza a cantidade de lixo. A combustión nas incineradoras demanda, polo seu poder calorífico, envases de plástico, o que xera un círculo vicioso onde as partículas como os furanos, dioxinas, cinzas tóxicas, policlorobifenilos (PCB), hexaclorobenceno (HCB) e outros contaminantes orgánicos resultan nocivos para a saúde (algúns deles, altamente canceríxenos). Se ben é certo que a compostaxe tamén pode producir emanacións nocivas cando non se realiza de forma correcta (amoníaco, ácidos orgánicos, compostos do xofre... con cheiros intensos), quizais debamos inclinarnos por esta última pola súa menor toxicidade para o tratamento dos residuos orgánicos. E cómpre reciclar de verdade outro tipo de residuos, non fomentando os envases dun só uso para seren queimados nas incineradoras. En ningún caso facer o que se está a facer na canteira de Grixoa-Miramontes, en Santiago de Compostela: soterrar o lixo que as plantas galegas, desbordadas, non son capaces de tratar, para que ninguén se lembre del. Con posible afectación futura ás augas freáticas, provocando un senvivir fedento na comunidade rural próxima e obtendo lucro por procesar un lixo que non se trata axeitadamente, senón que só se lle dá sepultura.

Os romanos, unha civilización que pasou á historia pola súas redes de saneamento ou por non abastecerse da auga dos ríos, senón de auga de mananciais de mellor calidade, con frecuencia a moitos quilómetros de distancia, xa dispuñan dos chamados «*carrus estercolari*» para sacar o lixo das cidades e algúns deles xa falaron da compostaxe, como Plinio O Vello ou Columela. Non queremos despedirnos sen “valorizar” as palabras do naturalista romano, plenamente vixentes na triste actualidade: “*Quero, en primeiro lugar, defender a terra e non faltar á nai universal de todo o creado (...) nós envelenamos os ríos e outros elementos da Natureza e facemos pestilente ata o mesmo aire no que respiramos e vivimos*” (Plinio O Vello, NH, c. XVIII, 2-4).

*Xosé A. Grela é membro da Plataforma de Afectados polo Vertedoiro de Grixoa-Miramontes (PAVGM).

PAVSCM

Andaina organizada pola Plataforma de Afectados polo Vertedoiro de Santiago de Compostela – Miramontes en xuño de 2018.